

ИЗВОД ИЗ СТУДИЈЕ ЗАШТИТЕ СПЕЦИЈАЛНИ РЕЗЕРВАТ ПРИРОДЕ „УВАЦ”

Специјални резерват природе „Увац” се налази у југозападној Србији, планинској области Динарске висеје у оквиру Старовлашко-рашке групе планина или области која се са Пештерском висоравни често назива и „кровом Србије”. Увац је десна притока Лима у оквиру Дринског слива и своју долину усеца по генерално северозападном правцу од Сјеничке котлине ка долини Лима. У оквиру долине Увца формиране су три вештачке акумулације – Радоињско, Златарско и Увачко (Сјеничко) језеро.

Природне и предеоне вредности заштићеног подручја резултат су комплексног утицаја физичко-географских чинилаца, климатских прилика, али и тектонских и геоморфолошких особености. Наведени чиниоци, уз присуство једне од најређих врста лешинара код нас белоглавог супа (*Gyps fulvus*) овом су подручју дали посебност која га издваја од суседних крајева Србије.

Према геотектонској подели подручје Специјалног резервата природе „Увац” припада унутрашњим Динаридима. Његову подлогу чине претежно седиментне стене, мада се на појединим деловима налазе и метаморфне и магматске стене.

Основну геоморфолошку вредност представља разноврсност генетских типова рељефа и њихових крупних морфолошких еквивалената, као што су планинске морфоструктуре, фрагменти пространих површи, кањонска долина Увца и секундарни развој великих флувио-карстних пећинских система. На подручју Увца као посебне геоморфолошке вредности издвојени су за Инвентар геонаслеђа Србије (2005) укљештени или долињски меандри Увца и велики пећински системи – Ушачки, Тубића и Баждарска пећина. Посебно значајне геоморфолошке вредности представља развој ексхумираног палеокарста на ширем подручју и зонама утицаја неогених језерских акумулација и са тим у вези и појаве суфозионих вртача у карсту Увца.

Воде Увца представљају темељну вредност и окосницу заштићеног подручја. Својом огромном ерозивном снагом изградиле су изузетну кањонску долину у моћним карбонатним стенама. Из тог разлога ток Увца је преграђен бранама које су формирале три акумулациона језера Увачко (Сјеничко), Златарско и Радоињско.

Подручје Увца се може сврстати у средњеевропски флористички регион, односно илирски флористички подрегион, на коме је нашло станиште 655 биљних таксона, што чини око 17 % целокупне флоре Србије. Број врста које имају национални и међународни значај износи 213, категорији строго заштићених припада 4, а заштићених 70 врста. На „Прелиминарној Црвеној листи флоре Србије”, која обухвата ретке, угрожене и рањиве таксоне биљака за територију Републике Србије, а која је полазни основ за предлагање заштите врста, налази се 23 таксона.

Посебну вредност биодиверзитета представља 26 реликтних: *Blechnum spicant* (ребрача), *Staphylea pinnata* (клокочика), *Aremonia agrimonioides* (павловац), *Aruncus dioicus* (суручица), *Helleborus odoratus* (кукурек), *Fraxinus ornus* (црни јасен), *Erythronium dens-canis* (пасји зуб), *Ostrya carpinifolia* (црни граб) као и ендемичне врсте којих има 29, као на пример: *Euphorbia glabriflora* (голоцветна млечика), *Euphorbia subhastata* (Панчићева пољска млечика), *Halacsya sendtneri* (цвакија), *Linaria rubioides*, *Onosma stellulata* (звездасти оштролист), *Potentilla visianii*, *Pseudofumaria alba subsp. leiosperma* (бледожута млађа) и др.

У шумском комплексу заштићеног подручја, поред главних врста које изграђују састојине (смрча, буква, јела, цер, китњак, граб, црни и бели бор, јавор, клен, бела јова, црна јова, сива јова, леска и др.), забележено је 5 врста са списка ретких, ендемичних, реликтних и угрожених: јасика *Populus tremula*, бреза *Betula pendula*, дивља трешња *Prunus avium*, црни граб *Ostrya carpinifolia* и црна јова *Alnus glutinosa*.

Ихтиофауну овог подручја чини 23 врсте риба из 9 фамилија, од чега је 15 заштићених и једна строго заштићена дивља врста (пеш).

Забележено је присуство укупно 18 врста водоземаца и гмизаваца, што чини 38,30% од укупног броја врста које насељавају територију Републике Србије. Ово подручје представља станиште строго заштићених врста водоземаца: *Bombina variegata* (жуторби мукач), *Bufo bufo* (обична крастача) и *Rana dalmatina* (ливадска жаба), као и строго заштићених врста гмизаваца: *Emys orbicularis* (барска корњача), *Natrix natrix* (белоушка) и *Vipera ammodytes* (поскок).

Посебну вредност биодиверзитета представља 20 врста инсеката из реда тврдокрилаца (Coleoptera), од којих је девет врста по први пут забележено у Србији: *Omalium caesum*, *Omalium excavatum*, *Lesteva (s.str) monticola*, *Alaobia spelea*, *Rugilus subtilis*, *Ochtheophilum fraticorne*, *Lathrobium (Tetratopeus) scutellare*, *Gabrius breviventer* и *Gryophynus fraticornis*.

Забележено је присуство 187 врста птица, односно 52,50% од укупног броја врста регистрованих у Србији – 163 врсте су строго заштићене, а 24 заштићене. На Светској црвеној листи (IUCN Red List of Threatened Animals) са овог подручја евидентирано је укупно 19 врста. Основну вредност представља присуство једне од најређих врста лешинара код нас, белоглавог супа (*Gyps fulvus*) - евидентирано је око 233 (по процени око 270) јединке ове врсте. Посебно је значајно присуство угрожених (EN) – бела кања *Neophron percnopterus*, рањивих врста (VU) – грлица *Streptopelia turtur* и скоро угрожених (NT) врста, као што су камењарка *Alectoris graeca*, црни стрвинар *Aegyptius monachus*, патка њорка *Aythya nyroca*, вивак *Vanellus vanellus*, брадан *Gypaetus barbatus* и сива ветрушка *Falco vespertinus*.

Заштићено подручје стално или повремено настањује 47 врста сисара, што тренутно чини готово половину врста које су до сада на било који начин регистроване на територији Србије. Најбројнију групу чине глодари (Rodentia) са 13 забележених врста, уз још три за које постоје индикације о присуству. За њима следе звери (Carnivora) са 11 врста и бубоједи (Eulipotyphla) са 7. Најмалобројнији су папкари (Artiodactyla) са 2 и зечеви (Lagomorpha) са 1 врстом.

На заштићеном подручју се налази утврђено непокретно културно добро *Мост на Увцу у засеоку Жвале* (Урсале), велики број археолошких локалитета (10) од којих су најзначајнији *Јеринин град* (Дружиниће) и *манастир у Трудову* (Трудово), као и добара под претходном заштитом (5).

Имајући у виду овако дефинисан простор, постојеће стање на терену, циљеве заштите и постојећу законску регулативу, оцењено је да подручје Увца испуњава све неопходне услове за заштиту као Специјални резерват природе „Увац“. Укупна површина заштићеног подручја износи 11.845 ha.

Према подацима Републичког геодетског завода 5.563 ha (46,96%) површине заштићеног подручја налази се у државном, 4.598ha (38,82%) у приватном, 1.678 ha (14,17%) у јавном и 6 ha (0,05%) у мешовитом власништву.

Према Правилнику о критеријумима вредновања и поступку категоризације заштићених подручја („Службени гласник РС”, број 97/15) за Специјални резерват природе „Увац“ је утврђена I (прва) категорија -заштићено подручје од изузетног значаја.

На подручју Специјалног резервата природе „Увац” издвојене су посебне просторне целине са режимима заштите I, II и III степена, у складу са природним и створеним вредностима, антропогеним утицајима, потребним мерама за спровођење заштите и очувања, као и могућностима коришћења и развоја.

Подручја под режимом заштите I степена заузимају укупну површину од 1.048 ha (8,85% укупно заштићене површине). Налазе се на шест изолованих локација унутар природног добра. Локалитети који су укључени у овај режим заштите означени су као: „Клисура Увца”, „Клисура Вељушнице”, „Клисура Кладнице”, „Павловића брод”, „Клисура Тисовице” и „Радоињско језеро”.

Да би се заштитиле темељне вредности на простору режима заштите I степена важе све забране и ограничења прописане одредбама Закона о заштити природе („Службени гласник РС”, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010 – исправка, 14/2016, 95/2018 - др. закон и 71/2021) и Уредбе о режимима заштите („Службени гласник РС”, бр. 31/12).

На овом подручју:

ЗАБРАЊУЈЕ

- коришћење природних ресурса и изградњу објеката;
- слободну, неконтролисану посету и обилазак, кретање ван постојећих путева и специјално утврђених стаза.

ОГРАНИЧАВА

- радове и активности на научна истраживања и праћење природних процеса;
- контролисану посету у образовне, рекреативне и општекултурне сврхе, а које нису у супротности са циљевима очувања природних вредности;
- спровођење заштитних, санационих и других неопходних мера у случају пожара, природних непогода, удеса, појава биљних и животињских болести и

Подручја под режимом заштите II степена заузимају укупну површину од 4.726 ha (39,89 % укупно заштићене површине). Налазе се на две изоловане локације унутар природног добра. Локалитети који су укључени у овај режим заштите означени су као: „Подручје око Увачког и Златарског језера” и „Подручје око Радоињског језера”.

Да би се заштитиле темељне вредности на простору режима II степена заштите важе све забране и ограничења прописане одредбама Закона о заштити природе („Службени гласник РС”, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010 – исправка, 14/2016, 95/2018 - др. закон и 71/2021) и Уредбе о режимима заштите („Службени гласник РС”, бр. 31/12).

На овом подручју:

ЗАБРАЊУЈЕ

- изградња викендица и других породичних објеката за одмор,
- изградња септичких јама пропусног типа и свако испуштање отпадних и осочних вода у водотоке и земљиште,
- постављање ветрогенератора и изградња ветропаркова,

- површинска и подземна експлоатација минералних сировина,
- формирање позајмишта и/или отварање каменолома,
- извођење геолошких истраживања која подразумевају израду истражних објеката (бушотине, раскопи, усеци, засеци и сл.),
- извођење свих врста истраживања хеликоптером и другим врстама ваздухоплова, изузев у научно истраживачке сврхе и за потребе чуварске службе, уз посебне услове,
- изградња рударских објеката,
- изградња објеката за рециклажу и спаљивање отпада и образовање депонија отпада,
- измена морфологије терена, односно извођење радова који би могли да униште или наруше геоморфолошке и хидролошке карактеристике подручја,
- превођење вода из једног слива у други и измена хидродинамичких карактеристика и режима потока и река, као и сви други радови и интервенције које могу утицати на измену хидролошког режима подземних и површинских вода,
- изградња хидротехничких објеката (брана–акумулација), преграђивање и регулација водотока, као и изградња хидроелектрана,
- промена намене водног земљишта,
- улазак у спелеолошке објекте, пећине и јаме, без одобрења управљача и пратње одговарајућег водича,
- ломљење, изношење и друго оштећивање пећинског накита,
- бацања смећа и отпада у јаме,
- хватање, узнемиравања, изношење и убијања представника пећинске фауне,
- чиста сеча шума која није планирана као редован вид обнављања шума осим у случајевима прописаним Законом,
- уношење алохтоних врста биљака осим врста шумског дрвећа којима се газдује по посебним основама,
- уношење инвазивних врста,
- паљење ватре, осим на местима одређеним за ту намену,
- сеча појединачних стабала велике старости и импозантних дендрометријских карактеристика,
- обављање интервенција и активности које неповољно утичу на станишта или строго заштићену дивљу врсту биљака и животиња, чије присуство је утврђено истраживањем подручја. Забране се дефинишу прописивањем мера заштите у оквиру посебних услова заштите за дате врсте и њихова станишта,
- постављање табли и других обавештења на стаблима,
- неконтролисано сакупљање лековитог биља,
- све радње и активности којима се угрожава фауна риба и ремети њихов мрест, раст, исхрана и кретање;
- рекреативни риболов на свим водотоцима који се уливају у Увачко, Златарско и Радоињско језеро (Увац, Дубоки поток, Горачанска река, Вељушница, Кладница, Вршевина, Тисовица, Трудовачка река, Злошница и Негбинска река са притокама) изузев реке Вапе;
- рекреативни риболов у Увачком, Златарском и Радоињском језеру у кањонском делу непосредно уз режим заштите I степена, у периоду гнезђења белоглавих супова од 01. јануара до 01. јула текуће године;
- приступ, задржавање и снимање птица (младунаца и одраслих јединки белоглавог супа и других ретких и угрожених врста) на хранилишту и гнездима, на удаљености мањој од 250 m, осим у научноистраживачке сврхе и за потребе чувања заштићеног подручја од стране чуварске службе,
- слободно кретање у близини гнезда и око хранилишта, осим у научноистраживачке сврхе и за потребе чувања заштићеног подручја од стране чуварске службе,

- постављање осматрачница и видиковаца за посетиоце у непосредној близини гнезда белоглавих супова, сурог орла, орла змијара, сивог сокола, буљине и других строго заштићених и угрожених врста птица,
- употребу пловила на Увачком и Радоињском језеру у периоду од 15. новембра до 1. маја, осим пловила чуварске службе и за потребе научних истраживања,
- употреба и кретање пловила без пратње чувара или одговарајућег одобрења Управљача,
- употреба пловила (осим чуварске службе) на ушћима и рукавцима речних токова (Тисовица, Вељушница и Кладница) ка акумулацијама,
- сакупљање и стављање у промет свих врста биљака и животиња из уредбе којом се уређује стављање под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне,
- сакупљање, оштећење, хватање, убијање и узнемиравање свих врста биљака и животиња из правилника којим се прописује проглашење и заштита строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива,

ОГРАНИЧАВА

- традиционално коришћење камена, глине и другог материјала за локалне потребе,
- формирање шумских и пољопривредних монокултура,
- уношење врста страних за дивљи биљни и животињски свет подручја у коме се налази заштићено подручје,
- извођење геолошких истраживања која подразумевају израду истражних бушотина осим бушотина које служе за водоснабдевање становништва,
- подземну експлоатацију минералних сировина – улаз у рударске просторије мора бити формиран изван режима заштите II степена,
- каптирање извора за потребе водоснабдевања постојећих домаћинстава,
- газдовање шумама и шумским земљиштима утврђеним у плановима и основама газдовања шумама, газдовање блиско природном, којима се обезбеђује одржавање постојећих шумских екосистема и побољшање њиховог састава, структуре и здравственог стања, очување разноврсности и изворности дрвећа, жбуња и осталих биљних и животињских врста у шумским састојинама,
- сечу обнављања шума мањим интензитетом у више наврата,
- примену одговарајућих биолошких мера против фитопатолошких и ентомолошких обољења шума,
- активности везане за унапређење популација ретких и угрожених биљних и животињских врста,
- контролисану посету у образовне, рекреативне и општекултурне сврхе,
- спровођење активности у оквиру научно-истраживачких радова и праћење природних процеса,
- спровођење одговарајућих мера противпожарне и противерозионе заштите,
- уклањање ниског растиња сходно орографији терена ради омогућавања несметаног пролаза дуж клисура и кањона, на постојећим путевима и стазама,
- изградњу објеката туристичког смештаја, угоститељства, туристичке инфраструктуре на изградњу мањих објеката за презентацију природних вредности или мањих објеката у традиционалном стилу,
- изградњу објеката саобраћајне, енергетске, комуналне и друге инфраструктуре, стамбених и економских објеката пољопривредних газдинстава локалног становништва и шумских газдинстава, у складу са важећом планском документацијом, и то на објекте који не утичу негативно на положај животињских или биљних врста, њихових станишта, природних вредности и лепоту предела,

- изградњу објеката за конвенционално гајење домаћих животиња и дивљачи у оквиру постојећих сеоских домаћинстава односно у складу са важећим ловним основама за предметно подручје,
- реконструкцију постојећих стамбених, помоћних и пољопривредних објеката локалног становништва, у постојећим габаритима,
- примену хемијских средстава на употребу вештачких ђубрива на обрадивим површинама, а за хемијска средства за заштиту биља уз сагласност Министарства,
- риболов у научноистраживачке сврхе и рекреативни риболов у реци Вапи и на Увачком, Златарском и Радоињском језеру у складу са прописима и планским документима из области заштите и одрживог коришћења рибљег фонда.

Подручје под режимом заштите III степена заузима укупну површину од 6.071 ha (51,26% укупно заштићене површине) и обухвата територију Специјалног резервата природе „Увац” која није под режимима заштите I и II степена.

Да би се заштитиле темељне вредности на простору режима III степена заштите важе све забране и ограничења прописане одредбама Закона о заштити природе („Службени гласник РС”, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010 – исправка, 14/2016, 95/2018 - др. закон и 71/2021) и Уредбе о режимима заштите („Службени гласник РС”, бр. 31/12).

На овом подручју:

ЗАБРАЊУЈЕ

- изградњу објеката на површинама, односно у зонама обележеним у графичком прилогу (карта 6: Карта зона заштите) бројевима од 1 до 12,
- изградњу објеката (викендица, стамбених и туристичких) осим на грађевинским површинама утврђеним планском документацијом,
- образовање депонија,
- слободно испуштање отпадних и загађујућих вода у водотоке,
- отварање нових мајдана техничког камена унутар заштићеног подручја, осим уколико се материјал таквих или сличних карактеристика не може наћи на подручју изван граница заштићеног подручја, или је исти привременог карактера просторно и временски строго ограничен а користи се за побољшање услова живота локалне заједнице (изградња и одржавање локалних саобраћајница и сл.),
- експлоатација минералних сировина у зонама непосредне и уже заштите изворишта водоснабдевања, на подручјима или у близини подручја намењеног туризму, на подручју или у близини заштићене околине непокретних културних добара,
- изградња енергетских објеката и мини хидроелектрана на водотоцима,
- уништавање и сакупљање јединки строго заштићених и заштићених биљних и животињских врста, као и њихових станишта,
- пустошење и крчење шума, као и чиста сеча шума, која није планирана као редован вид обнављања шума,
- сеча појединачних старих стабала, импозантних дендрометријских карактеристика, значајних за очување биодиверзитета и културног наслеђа,
- уношење алохтоних врста;
- рекреативни риболов на свим водотоцима који се уливају у Увачко, Златарско и Радоињско језеро (Увац, Дубоки поток, Кладница, Вршевина, Тисовица, Трудовачка река, Негбинска река и Марића река са притокама – ово може а не мора) изузев реке Вапе;
- риболов на липљена, поточну мрену, пијора, пеша, великог вијуна, речног и поточног рака;

ОГРАНИЧАВА:

- газдовање шумама и шумским земљиштима у складу са плановима и основама газдовања шумама,
- начин газдовања на површинама на којима се истраживањима потврди присуство строго заштићених дивљих биљних и животињских врста које су ретке и угрожене и за које су потребне додатне мере заштите. Ограничења и забране дефинишу се прописивањем мера заштите у оквиру посебних услова заштите за дате врсте и њихова станишта,
- риболов у научноистраживачке сврхе;
- рекреативни риболов на реци Вапи у складу са прописима и планским документима из области заштите и одрживог коришћења рибљег фонда;
- сакупљање биљних врста за које се добија дозвола за сакупљање и коришћење у комерцијалне сврхе од Министарства заштите животне средине на основу Уредбе о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне („Службени гласник РС“, бр. 31/2005, 45/2005, 22/2007, 38/2008, 9/2010, 69/2011 и 95/2018 –др. закон)